

SCHÖPFLIN ALADÁR HAGYATÉKÁBÓL.

I

Adalékok a Nyugat történetéhez

Ezek a levelek egy sokéves barátság néhány mozzanatát őrzik; nemcsak Ady Endre és Schöpflin Aladár meleg baráti kapcsolatáról adnak számot, de adaléku­ lal szolgál­ nak a Nyugat történetéhez is, és Ady életrajzát is kiegészítik egy-két adattal.

Ady és Schöpflin személyes ismeretsége az *Új versek* megjelenése után kezdődött.¹ Az ismeretségből rövidesen barátság lett: az alkalmi találkozásokról, borozgatásokról, a kölcsönös megbecsülésből benső kapcsolat alakult ki kettőjük között, sőt afféle rokoni kapcsolat is: Ady lett a keresztapja Schöpflin kisebbik fiának. A kölcsönös rokonszenven és megbecsülésen kívül elmélyítette barátságukat az is, hogy Hatvany és Ignó mellett Schöpflin volt az első, aki lankadatlan szívóssággal hadakozott Adyért a közöny, a meg­ nemértés és a rosszindulatú rágal­ mak ellen. S ebben a harcban Schöpflin különös érdeme, hogy ő az irodalomtörténész szemével tudta nézni zseniális kortársát és Ady líráját éppen olyan korszakos jelentőségűnek ítélte, mint Petőfiét a maga korában: a példátlan ellen­ kezést és soha nem csillapuló vitákat kiváltó Ady-versekben meglátta a forradalmian új tartalmat és formát. Schöpflin esztétikai látása és irodalomtörténeti módszere — melyet ő maga jellemez igen találóan *Magyar írók*² című kötetének előszavában — határozott, szilárd elvekre épült esztétikai világképre vall. Ennek köszönhet­ te Schöpflin, hogy észrevette Ady jelentőségét a modern magyar irodalom megteremtésében és hogy ki tudta jelölni Ady irodalomtörténeti helyét már akkor — néhány évvel Ady fellépése után. Ady-tanulmányai­ ban³ nemcsak védte Ady­ t, hanem olyan megállapításokat is tett költészetéről, melyek ma is érvényesek. Az itt közölt 2. számú levélben említett Almanach⁴ is jelentős, Adyról szóló Schöpflin-nyilatkozatot tartalmaz. A duk-duk-affért követő nagy sajtóvitát a Budapesti Újságírók Egyesületének Almanachja egy körkérdéssel összegezi; ez alkalommal Schöpflin *Öregek és fiatalok* című hosszú nyilatkozatában mondott véleményét Ady költészetéről. A nyilatkozat egy részét fontosnak és érdemesnek tartjuk az idézésre:

„Ha a mult két-három évtized lírájára gondolunk, eszünkbe jut egy sereg kitűnő költő, de nem nyomul emlékezetünkbe ellenállhatatlan erővel egyetlenegy költőnek a neve, mint ahogy emlékezetünkbe ront Petőfi, ha a negyvenes évek lírájára gondolunk. Viszont, ha a mai fiatal líráról beszélünk, íme, lehetetlen még ezt a kis írást is — melyben szándékosan kerültük az aktuális nevek fölemlítését — tovább folytatni anélkül, hogy ki ne kelljen ejtenünk Ady Endre nevét. Az egész legújabb lírának ő az apja, őt szidják haragosai, őerte lelkesülnek hívei. Azok közül, akik a legutóbbi 4—5 év óta fejlődtek költők­ ké s léptek az irodalomba, egy sincs, aki független tudna maradni tőle. Ő nyitotta meg a kaput az új lírának, a többi fiatalok csak az ő nyomán léphetnek be rajta. S lehetnék még oly ellensége is költészetének, meg kellene látnom, hogy ez a költő elsőrendű irodalmi jelenség, már hatásánál fogva is. Annyi új, fejlesztésre való és fejlesztésre alkalmas elemet dobott bele a magyar lírába, mint nagyon régi idő óta senki. Lépten-nyomon olyan érzésekre találunk nála, amelyek eddig öntudatlanul, formát öltetni nem bírva szunnyadtak bennünk; ezért nem maradhat tőlünk idegen. S nem is lehet iránta közömbös senki, akinek a vers fontos és komoly dolog: vagy hevesen gyűlöli, ha nem érti meg, vagy ha megértette, szenvedélyesen szereti. Az irodalomban ma tekintélyesek, az idősebbek túlnyomó része az előbbi párton van, csak az ifjúsághoz tartozók állnak az utóbbin. S igaz a mindig az ifjúságnak van, mert ő csinálja a jövőt.”

¹ Schöpflin maga ír erről *Írók, könyvek, emlékek* című kötetében (Ady emléke). Bp., Franklin

² *Magyar írók. Irodalmi arcképek és tollrajzok*. Budapest, 1917. Nyugat.

³ Az új magyar irodalom, Ady Endre és Móricz Zsigmond (*Magyar írók* című kötetében is), Ady Endre, Ady Endre emléke (mindkettő az *Írók, könyvek, emlékek* című kötetben is), több más alkalmi cikke Adyról és legkivált *Ady Endre* című könyve (Budapest, 1934. Nyugat; 2. kiadás Budapest, 1945. Nyugat).

⁴ Budapesti Újságírók Egyesületének Almanachja 1909-re.

Schöpflin azt is meglátta, hogy Ady az új idők, egy új társadalom dalosa. Ugyanitt írja:

„Ma a filozófiai és szociológiai kritika kése alá fog mindent, aminek örök-
érvényiségében apáink gondolkodás nélkül hittek. Vallás, erkölcs, hazafiság, családi
élet, szerelem — a régi tömlők ma új borral telnek meg.“

Schöpflin másik nagy — és talán legnagyobb érdeme, hogy mint a Vasárnapi Újság szerkesztője rendszeresen és céltudatosan megismertette a Nyugat íróit a vidéki és konzervatív olvasókkal. Ezzel nagyjelentőségű küldetését teljesítette: a Nyugat olvasótáborra igen szűk volt és csaknem kizárólag a polgári — elsősorban fővárosi — értelmiség köréből verbuválódott. A konzervatív irodalmon nevelkedett olvasók idegenkedve fogadták a Nyugat íróinak szokatlan hangját és gyanakodva tekintettek az irodalmi forradalomra — nemcsak azért, mert ennek minden terméke különösen, furcsán csengett fülükben, hanem azért is — és nem utolsósorban — mert e forradalom csinálói és a Nyugat olvasóit gyökérteleneknek, magyartalanoknak tartották és mert nemesi vagy kispolgári beidegzettségükhöz a polgárellenesség mellé jó adag antiszemitizmus is járult. A konzervatív irodalmi tábor ismerte és szerette Schöpflint; bizalmát erősítette az is, hogy Schöpflin tagja volt a Kisfaludy Társaságnak. Így csempészte be — talán nem túlzás, ha ezt a kifejezést használjuk — a sok lim-lom, üres szórakoztató vásári portéka közé Adyt, Móriczot, Kaffkát. Ady néhány verse; novellája, cikke így jelenhetett meg a Vasárnapi Újságban; így ismertette Móricz regényeit és az ő közvetítésével ismerte meg a konzervatív olvasótábor nem jelentéktelen része Kaffka *Színek és évek* című regényét.^{4/a}

* * *

A közölt kilenc levél közül az 5. számú a legjelentősebb. Ez a levél érdekes adalékot szolgáltat a fiatal Nyugat első nagy válságához, a Hatvany—Osvát afférhoz.

Az afférnak elvi és személyi okai voltak. A Nyugat Osvát vezérletével elsősorban nem azzal törődött, hogy a már befutott nagyoknak — Adynak, Móriczknak és nem utolsósorban Babitsnak — szilárd és színvonalas fórumot teremtsen, hanem azzal, hogy újabb és újabb tehetségeket fedezzen fel. Ez a kutatás természetesen hasznos is volt bizonyos értelemben, de túlzásaival válságba sodorta a lapot. Ady ebben a kérdésben fenntartás nélkül Hatvany pártján állott és nem hiúságból vagy azért, mert saját érvényesülését érezte volna veszélyeztetve. „A Nyugat is már ötödik gimnazistákát engedett magához“ — írja Ady egyik levelében Hatvanynak.⁵ S Ady Schöpflinnek írt levelében is ugyanígy nyilatkozik. Ady ugyan igyekezett közvetíteni Hatvany és Osvát között, de eredménytelenül és ha közvetített is, mindig Hatvanynak adott igazat ebben a kérdésben.

Az elvi vita tehát lényegében irodalompolitikai jellegű volt. Hatvany először 1909-ben *Indulás* című cikkében⁶ követel új és modern irodalompolitikát. A követelés jogos és szükséges volt: az Ady nyitotta úton egy egész nemzedék tört be a magyar irodalmi életbe új mondanivalóval és új stílussal. Szinte természetes, hogy ennek az új irodalomnak alig volt közönségbázisa, legalább is nem elég széles és szilárd. Ahogy Hatvany fogalmazza:

„De a nemzedék egyöntetű munkája, mintegy közös rohama, megtörik, ha a publicum és íróság között nem alakul mihamar közvetlen viszony. Ez pedig főleg ama közegek dolga, amelyek az irodalmat a közönség felé juttatják. Tehát: irodalmi társaságoké, újságoké, folyóiratoké, kiadóké, bírálóké, színi igazgatóké, kiknek az új írókkal szemben, új közönség teremtésére új kötelességeik vannak.“⁷

§ azokban az években éppen ez hiányzott: a fiatal nemzedék munkáinak céltudatos, anyagilag megalapozott propagandája. A nagy célkitűzésű folyóiratok néhány hónapi vergődés után sorra megbuktak, és akadt olyan is, mely csak az első szám megjelenéséig jutott el. A támadások pergőtüzében és a közöny fullasztó levegőjében az írónemzedék néhány értékes tagja az éltető kritika, visszhang és nyilvánosság nélkül elkallódott, vagy félbenmaradt életművet hagyott az utókorra. Schöpflin nagyon jellemzően írja Lovik Károlyról — s ezt akár Peteleiről, Gozsduáról, Cholnoky Viktorról, Török Gyuláról is elmondhatjuk:⁸

^{4/a} Schöpflin ilyen irányú tevékenységére Hatvany Lajos hívta fel figyelmünket. Tolnai Gábor Schöpflin-nekrológiájában (Irodalomtörténet, 1950. 3. sz.) szintén találunk erre vonatkozóan utalást.

⁵ Hatvany Lajos idézi Ady a *Kortársak között* című könyvében a 157. lapon (Genius kiadás).

⁶ A Nyugat Ady-számában, 1909. I. k. 550—559. lap.

⁷ Lásd a 6. számú jegyzetet. 551. lap.

⁸ Schöpflin *Aladár: Magyar írók* (Lovik Károly). 175. lap.

„Nemrégiben Lovik Károly egy önéletrajzában, melyet a *Pesti Fatár* számára írt, csöndes iróniával állapítja meg, hogy dolgozik már vagy húsz év óta, írt novellát, újságcikket sok százat, adott ki könyvet tíznél többet és soha a kritika érdemlegesen nem szolt róla, irodalmi társaság nem vette észre, könyveit alig vette valaki. Szóval, mindabból, amin az író észre tudja venni, van-e munkájának valami hatása az emberekre, foglalkoznak-e vele, figyelembe veszik-e szavát, ő neki nem volt semmi része. Az a visszhangtalanság, amellyel a magyar író küzködik s amely egyik főoka annak, hogy a magyar írás nem tud igazi és benső kapcsolatba jutni a magyar élettel, az ő esetében a rendesen is némább volt.“

Hatvanyt ezek a szempontok készítetik arra, hogy létrehozza a Nyugat Kiadót és e megfontolások alapján propagálja a Nyugat íróit — elsősorban Adyt — irodalmi esteken, matinékon, vidéki, sőt külföldi felolvasó körutakon. Hatvany a „feudális ízü méccénáskodás“ helyett üzletileg is jól megalapozott művészetpropagandát hirdetett s a kapitalizmus viszonyai között ez volt a legtöbb, amit tehetett. Ady és Hatvany kapcsolata nem is annyira a költő és méccénásé, hanem inkább a költő és propagandistáé — ami nem kisebbíti, inkább növeli szemünkben Hatvany érdemeit.⁹

Az elvi kiindulás ez volt és ebben a Nyugat szerkesztői egyetérthettek. A szakadást konkrétan a Nyugat — pontosabban Osvát — irodalompolitikai gyakorlata okozta. Hatvany *Irodalompolitika* című cikkében¹⁰ már ezt írhatja:

„Ma már nem fenyegeti az írot a közönség közönyének gyilkos veszedelme. A ma fellépők, bár ki-ki a maga hangján szól, nem keltenek többé általános megütközést és minden küzdelem nélkül találnak, viszonyainkhoz képest, igen nagy közönségre.“

S ez így is volt; ezt bizonyítja a Népszava 1909-ben lezajlott Ady-vitája is, mely több tanulság között azzal is szolgált, hogy a munkások már értették, szerették és magukénak vallották Adyt — sokkal inkább, mint a kicsinyes, szürke, hiú és rossz költő Csizmadia Sándort.

Hatvanynak ez a cikke már magában foglalja azt az elvi okot is, mely a Hatvany—Osvát afférhoz és Hatvanynak a Nyugat-ból való kiválásához vezetett. Hatvany finoman és diplomatikusan így fogalmazza: „A feudális ízü maccenáskodás vagy a minden szépért-jóért való aestheta-meddő lelkesedés ép a versengés forrását szárítja ki, melyből a mai művészet táplálkozik. Aki folyton forrong, az lejárhatja a forradalmat.“ Ennek éle Osvát ellen irányult: a folyton-forrongás itt Osvát „zseni-gyártását“ jelenti. A probléma sokkal élesebben és teljes nyíltsággal bukkan elő a Világ 1911. december 30. és 31. számában, annak a vitának során, melyre alkalmat Hatvany említett cikke adott. A Világ szerkesztősége Ady fogalmazásában körkérdést tett közzé és a kérdést a következőkhöz intézte: Ady Endre, Biró Lajos, Hatvany Lajos, Ignóus Hugó, Kabos Ede, Móricz Zsigmond, Révész Béla. A szerkesztőség a vitának az *Irodalompolitika* címet adta és alcímül ezt írta: *A gyözelmes forradalom aktái.*

Ezzel az alcímmel a Világ már állást foglalt ebben az irodalompolitikai vitában és Hatvany mellett.

Ady szövegezésében a kérdés egy része így hangzik:

„Van-e szüksége és jussa talán a legzseniálisabb íróművésznek, hogy okos propagandával hozzá, műveihez siettesék a lassú publikumot s viszont az irodalom olyan hitványság, hogy az okos irodalompolitika fölösleges, avagy olyan isteni és égies, hogy igazi művésznek nem illik, sőt nem szabad halála előtt győznie? És egyáltalában szabad-e, szükséges-e irodalompolitikát csinálni, más szóval: melléállni az igaz művészíróhoz s hozzájuttatni őt legalább is egy kis percentjéhez annak, ami halála után úgyis kijár, késetten, neki s amit kontár ügyeskedők s forradalmaskodó másolók minden mai napon, hetyke életükben elérnek?“

Ady még a kérdésben válaszol, sőt egyenesen utal a „Nyugat“ irodalompolitikájára:

„El kell fogadtatni a közönséggel az új talentumokat minden áron, de viszont nem szabad az ilyenek rovására új és új emberekkel olyan forradalomra utalni, amely már megcsinálódott s néhány évtizedig nem ismétlődhetik.“

⁹ A Nyugat Kiadó működéséről lásd: Schöpflin Aladár: *A magyar irodalom története a XX. században* című könyvét (Budapest, 1937. Grill), 138. lap.

¹⁰ Nyugat, 1911. II. köt. 169—176. l.

Ady válasznak szánt nyilatkozatában pedig — anélkül, hogy említené Osvát nevét — lényegében ugyanazt mondja el, amit itt közölt 5. számú levelében. Szükségesnek tartjuk, hogy Ady nyilatkozatát egész terjedelmében közöljük:

„Hogy kell-e irodalompolitika s hogy hogyan kell, erről nekem régen és változatlanul megvan a véleményem, bőrömön, véremen szerzett.

Hatvany Lajos barátom, nemrégiben pompás cikkben, éppen erről a bizonyos irodalompolitikáról szólóban, mintha valamit nem elég hangosan mondott volna ki.

Megmondhatja Hatvany Lajos is, hogy valahányszor e cikk témájáról szó esett közöttünk, talán még nálánál is hevesebben kardoskodtam az ő okos és nagy igazságaiért. De sőt bátrabb voltam, lévén az én számomra könnyebb és felelősségtelenebb a bátorság s azt vallottam, hogy nem elég a harc az impotensek, a számító epigonok s az öreg irodalmi tisztartók ellen. Már-már, harcolnunk kell istenigazában azok ellen a boltos-segédék és masamód-kisasszonyok ellen is, akik a mi törő, rettenetes küzdelemünkől utánozón olcsó hasznót iparkodnak húzni.

Nem ez az, amit Hatvany Lajos talán nem mondott ki elég hangosan, hanem az, hogy nekünk, néhányunknak, harcunk legkezdetén nem a fiatalság volt minden erőnk és jogcímünk. És nem a merészség csupán, amellyel egyedül afrikai kutatóknak, aviatikusoknak s börze-lovagoknak szabad elindulni, a merészség egyéb alsóbbrendű pályáiról hallgatván. És talán azt nem mondta ki elég hangosan az én szereit és bátor Hatvany Lajosom, hogy mi, újítók és főlzabadítók, még nem hódítottunk annyit, hogy éppen csak tőlünk, nálunk akarjanak sarcolni a sarcoló kedvű legfiatalabbak.

Ez nem volt soha s nem lehetett se kenyérnek, se becsülésnek, hírnek frigiditása, avagy pláne új köntösű reakció, de egy szörnyűen világos megállapítás. Kéthárom-négy ember piacra vitte a bőrét s mondjuk egy antcipált, szép öreg frázissal: fölbresztette a magyar irodalmat, mely egy fertály-századig horkolva aludt s ekkor jönnek lakomára gyülekezve a jó fogú és jó gyomrú ifjak.

Hiszen jöjjenek az ifjak, mindig, örökösen jöjjenek, újjal, ébresztővel, naggyal, valamivel, de ne csupán sokféle éhségükkel. S akiket illet, ne felejtsek el, hogy mi még nem nyertük meg a csatát s csak pusztulásba visz bennünket a hátunkra rohanó mezei had. Itt várak és területek vannak, meghódítandók, megvevendők, legyének hát a fiatal fölbátorultak illő türelemmel, ha a merészségnél egyebet úgy se tudnak behozni a viadalba.

Egyszer, valamikor, kedves, úri körben, irodalomról vitázó társaságban azt mondtam: természettudományos alapon se lehetséges, hogy jobb, igazabb magyar lírikus jöhessen harminc-negyven évig nálamnál s erősebb irodalmi forrongás a miénkénél. Ez a tréfás hengegés, lehántva magamról a magamra övezett, önkényes dicsőség-ruhát, nem is olyan izetlen tréfa: az Idő törvényt és rendet tart még az irodalomban is.

Lehet, hogy nekünk a mai struktúrájú Magyarországon az lesz a sorsunk, hogy méltóságos aggok s méltatlan ifjuncok kettős ostroma, illetve ereje közül rokkantan kibukunk. S nekünk, akiknek ma még szép muszáj-dolog beletörődnünk a valamilyes érvényesülésnek ál és megalázó voltába, holnap talán ez a kevés se jut. Zagyva, kicsi publikum, főlzabaduult, zöld írók, dafke-kritikusok: ezek bizony nem nagyon igazolják a Hatvany Lajos nobilis lelkének szép optimizmusát, de hátha hamar igazolni fogja őt a fejlődés törvénye, parancsa, bölcsessége.“

Ebben az értelemben nyilatkozik Biró Lajos is, igen okosan és nyíltan. Többek között ezt írja:

„Nagyon értem, hogy az a győzelmes forradalom, amelynek ő (Ady) a vezére, nem akarja kockáztatni eddig elért eredményeit egy zagyva, céltalan, botorkáló, talán soha ki nem alakuló, de hangosan fortyogó új forradalom kedvéért... Ebből csak az következik, — de az következik belőle — hogy a Nyugat állapodjék meg, higgadjon le, vigyázzon az eredményeire és ne experimentáljon tovább, mert az experimentálás eddigi győzelmeinek — vagyis vezető embereinek — a rovására megy.“

Ignotus óvatosan megkerüli a Nyugat problémáját és csak röviden, általánosságban felel a feltett kérdésre. Kabos Ede viszont egészen nyíltan, leplezetlenül elítéli — Osvát nevének említése nélkül — a Nyugat irodalompolitikáját és ezeket írja:

„... meg kell változnia a Nyugatnak, mert változtak az okok, melyek szülték. Legyen a Nyugat tribünje azoknak, akiknek forradalmi fellépését segítette, de ne állítsa homályba a saját törekvéseit és a saját diadalát azzal, hogy egy győzelmes forradalmat befejezetlennek tüntet fel. Amit a Nyugat körül csoportosult írók akartak, azt lényegében elérték. Vetettek: engedjék őket aratni és arasson velük a Nyugat is. Ez távolról sem jelenti azt, hogy tehát álljon meg a világ és álljon meg az irodalom élete. A fiatalságot elnyomni: ez ostobaság is, hiábavalóság is volna. De hol van az megírva, hogy a Nyugat volt az utolsó újság, melynek publicitást lehetett teremteni? Új emberek csináljanak maguknak új tribünt, de Noé bárkáját csinálni komoly revüből nem szabad.“

Móricz egészen röviden nyilatkozott és csak annyit, hogy teljesen igazat ad Hatvanyinak. Révész Béla nyilatkozata lényegében ugyanazt tartalmazza, mint az eddig idézettek.

A december 31-ki számban a vita folytatásának ugyancsak *Irodalompolitika* a címe, alcíme viszont: *A „Nyugat“ szerepe*. A terjedelmes cikket Hatvany írta Adyhoz címzett levél formájában. Cikkének lényegét legjobban saját szavaival foglalhatjuk össze:

„Otto Brahm, a mai Lessing-Theater igazgatója, valamikor Hauptmann és Ibsen körül csoportosult Freie Bühne-mozgalom lelke, mondotta nekem: „Csak másfél évig szerkesztettem a Freie Bühnét. Amíg emberekről, egzisztenciáról volt szó. Nem lehet mindig zseniket fölfedezni. Hauptmann és Ibsen másfél évi campagne után érvényesültek.“ Brahm esete nagyon hasonlít az enyémhez.“

Hatvany ezután a szerkesztés szempontjait és módját bírálja és nem sokat törődik a Nyugat szerkesztőinek érzékenységgel:

„A *„Nyugat“*-mozgalomnak szellemi vezetője, az egyetlen produktív erejű szerkesztő, Ignótus, a szerkesztés munkájában nem vesz részt. A magyar irodalmat megifjító mozgalom Osvát Ernő és Fenyő Miksa b. barátom ízlésén át, az egyiknek jóhiszemű és lelkes meddőségén s a másiknak sokat megértő, finom dilettantizmusán keresztül szűrődött bele a Nyugatba. Amíg körülöttük állt a Nyugatot megalapító írócsoport (kiket épp az ő felfedezői buzgalmuk terelt össze), addig volt a folyóiratnak valami impozáns, eleven egyöntetűsége. Mihelyt azonban az írók köre tágult, kezdett az írók helyett az anyagválogató szerkesztők, nem gyakorlatba vagy elvbe, hanem csak szép jelzőkbe szerelmes, jó stílussal, új és új modoroknak gyakran „felülő“ aestheta-egyéniése kiütközni a Nyugaton. Osvát némasága valósággal megszólalt. Ez a meghatá, kedves és föltétlenül becsületes írói becsüggyal teli s képtelenségében bizonyára kegyetlenül szenvedő ember — bűn volna róla egy rossz szót is mondani, ha szabadjára eresztett impotenciája nem volna az irodalomnak akkora kárára — olyan, mint a meddő asszony, kiről Arany énekl: Egynek nem adatván, Anyja levél soknak. Nem szül, hanem örökbe fogad. A *„Nyugat“* minden számában be akarja magának bizonyítani, hogy ő igenis lélegzik, él és hat s mivelhogy ezt közvetlenül, mint író, nem tudja, megpróbálja közvetve, mint író-felfedező. Egyre-másra, derűre-borúra fedezett föl: regényíró, költőt, kritikust, novellistát. Ez az ő *élet hazugsága*, mint Ibsen atyánk mondja. Az vesse rá az első követ, aki nem szorul ilyen hazugságra. Igaz, hogy a mi hazugságaink, amikkel életünket végigáztatjuk, magánügyek — Osvát hazugsága közügy, illetve közveszedelem. Amennyi irodalmat ő ránk zúdított, annyija nincs Franciaországnak, nemhogy a mi árva hazánkknak. Adtál szerkesztő uram irodalmat, nincs köszönet benne.“

Hatvany nemcsak bírál, hanem programot is ad és ez a program elvi jellege mellett újra és újra kinyilatkoztatja, hogy a Nyugat irodalompolitikájának középpontjában csak Ady és a mellette felnőtt néhány nagy — elsősorban Móricz és Babits — állhat:

„A Nyugat könnyen válhatná a progresszivitás szemléjévé, ha kizárólagos aesthetaságából engedne valamit. Kevesebb irodalom, több élet! Versedet megtöri a mellette elsvített kezdő vers — Móricz tekintélyét süllyeszti, ha regényét egy kezdő tökéletlen kísérletével párhuzamosan közlik... A te versednek, Móricz regényének, Ignótus kritikájának valóságos fundamentuma és erőssége lett volna a cselekvő élet emberei által szállított és körületek feltornyosult életanyag. Az irodalom csak e tornyok faláról pattant visszhang. Te így fogtad fel hivatásodat — az új irodalom (minden irodalom) hivatását.“

Hatvany a nyílt levél további soraiban elmondja, hogy Ady is, Ignotus is aggódva figyelte a Nyugatnak ezt az irodalompolitikáját, míg végül is Ignotus — mint főszerkesztő — beleegyezésével Hatvany szövé tette ezt Osvát előtt. Osvát válasza az volt, hogy Hatvany kiadó, nincs joga a szerkesztőségi ügyekbe beleszólni.

Hatvany és Osvát között a jogkör tisztázatlan volt és Osvát így könnyen kiterhelte Hatvany követelése elől. Osvát makacs fanatizmussal védte a maga kevésszemponitú esztéticizmusát és jelentős írókat — többek között olyanokat, mint Bródy Sándor és Gárdonyi Géza, akiket Hatvany szeretett volna a Nyugat munkatársai között látni — nem engedett közel a Nyugathoz. Hatvany mindenképpen indokolt elégedetlenségét tetézte az is, hogy Osvát Hatvanynak számos írását nem akarta közölni a Nyugatban, ugyanakkor egyre-másra jelentek meg az ismeretlen fiatalok nem is mindig jó írásai. Hatvany és Osvát szakítására az adott közvetlen okot, hogy Osvát nem akarta közölni Hajó Sándor *Fiúk és lányok* című színdarabjának egyik jólsikerült jelenetét és Erdős Renée Carducci-fordításait.¹¹ Hatvany ragaszkodott az említett írások közreadásához, Osvát nem engedett és ekkor Hatvany a jogkörök tisztázását követelte. A vita vége az lett, hogy Hatvanyval aláírtak egy nyilatkozatot, melyben kötelezte magát, hogy egy évig nem szól bele a Nyugat szerkesztési ügyeibe. Másnap azonban Hatvany bejelentette, hogy a Nyugatot eladta és a kiadást egy kitűnő üzletember¹² vállalta, Hatvany pedig a maga számára szerkesztői jogot kért. A huza-vonának ezzel nem szakadt vége. Hatvany további erőfeszítéseket tett, hogy a Nyugat az ő elképzelései szerint alakuljon át és ebben a törekvésében elsősorban Ady érdekeit tartotta szem előtt. Hatvany érdekesen számol be erről egyik Schöpflinhez írott levelében.¹³ A levél teljes szövege a következő:

„Igen tisztelt Uram!

Ignotus és Fenyő vállalják a Nyugatot esetleg Ady nélkül is. Velem csak akkor tartanak, ha én velük — illetve Ignotus felelőssel s Fenyő szerkesztővel tartok. Erre nincs kedvem, érthető okokból. A Nyugatnál dezavualtatni főmunkatárssá Ignotus nem hagyja magát. Azt szívesen látja, ha őt kifizetik s hagyják menni. Fenyő is így. Maradnék tehát *magam* a lappal — s ami még rosszabb, Adyval. Nyulam-bulam, ez se jó. Elveszteném a munkatársak javát s az exszerkesztők, kezükben töméntelen pénzzel, új folyóiratot indítanak.

Végső propositio tehát, hogy a Nyugat egynemely tekintélyesebb írói jelentsek ki, hogy Ignotus, Fenyő *lejárato* lapjába nem írnak. Aztán csináljuk meg a főmunkatársak republikáját, szűrök lektorral, felettünk lebegő kiadóval (Ranschburg—Pap Dávid) — s írók és kiadó közti controversia esetén ön és én mint *Deák-Ferencék*. Én nem tehetek egy lépést se — rögtön orkán háramlik rám. Ha van néhány író, aki a saját ügye mellett még a Nyugat közügyét is látja: ám mozogjanak. Verjék az aranyhidat — s én szívesen visszasétálok s leszek ismét az a sok mindenfélére használható iro-, társa- és *cassadalmi* ágens, aki voltam. Ha Nyugat-ügy nincs többé, hát akkor csak járassák le a masinát két derék . . . . . barátaink.¹⁴

Vasárnap vagy hétfőn utazom. Berlińi címem: Beethoven Strasse 2. Addig is: tán telefonálna 33—78. Hol láthatom holnap délelőtt? Ha ugyan van mit mondania. Én nem tudtam a [Vasárnapi] Újság szerkesztőségével telefonösszeköttetést kapni. Igaz híve Hatvany Lajos.

U. i. Tán e sorok átadójának adja válaszáat, kézcsoikom a *nagyon kedves felelőségének*.“

Ebben a feszült légkörben robbant a bomba: a Világ irodalompolitikai ankétja, majd néhány nappal később Osvát Ernő provokáló hangú nyilatkozata, melyet szintén a Világ tett közzé.¹⁵ Ez a nyilatkozat — melynek teljes szövegét közöljük — Osvátot félreérthetetlenül és találóan jellemzi s egyben bizonyítja arra is, hogy a vitában az élveket illetően teljesen

¹¹ Hatvany Lajos szóbeli közlése. A további részleteket lásd: Hatvany Lajos: *Ady a kortársak között* című könyvének 154—161. lapján.

¹² Magyar Mór, aki jelentős összeget (62 ezer koronát) fektetett a vállalkozásba és az üzleti könyvek átvizsgálása után rentábilisnak találta a kiadói üzletet. A Hatvany—Osvát párbaj megrendítette a vállalkozás sikerébe vetett hitét. Kérte Hatvanyt, hogy béküljön ki Osváttal, de Hatvany erre nem volt hajlandó. A súlyos idegbetegségben szenvedő ember néhány nappal a párbaj után (1912. január 13-án) öngyilkos lett. (Hatvany Lajos szóbeli közlése.)

¹³ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára; Schöpflin-hagyaték.

¹⁴ Ignotus és Fenyő.

¹⁵ Világ, 1912. január 3.

Hatvanynak volt igaza és hogy Adyval és barátaival együtt Hatvany képviselte a haladóbb — és az akkori körülmények között talán az egyetlen helyes — álláspontot.

Osvát nyilatkozatának szövege a következő:

„Tisztelt szerkesztő úr! A Világ „irodalompolitikai“ ankétjén az általam nem-rég megleckéztetett Hatvany Lajos — úgy látszik, abban a hitben, hogy az ankétet az ő fájdalmainak tiszteletére rendezték, — Ady Endréhez intézett hosszú, kesergő nyílt levelében legtöbbször annak az indoklásával veszködik, hogy sok más ok között, mint és miért vált éppen az én magatartásom közvetlen és főokává annak a végzetes elhatározásának, hogy az irodalompolitikáról mégis csak lemondjon. Ehhez nem volna szavam: Ady Endre, az összes irodalompolitikuskok, az egész magyar irodalom előtt vállalom a felelősséget azért, hogy Hatvany Lajost, amikor az én dolgomba akart beleavatkozni, — illetéktelenségének tudatára ébresztettem és megfékeztem, — igenis: akárha az „életem munkája“ irányában rákényszerített respektus segítségével: *megfékeztem*; úgy van, én vettem el a kedvét az „irodalompolitikától“. Az egyetlen, amire e hosszú és engem mindenki másnál is kevésbé érdeklő panaszlevélben felelni kívánok: egy ráfogás: az a ráfogás, mintha én azóta — bizonyos el nem mondható, de „sejthető“ okból — a magam szerkesztői függetlenségének értelmezésében engedtem volna abból az ideális szigorból... Ez nem gondolkodáshiba, ez nem is íráshiba többé, ez: hazugság, ez: rágalom!

A Nyugatot én — irodalmi oldaláról — közintézménynek tekintem és amíg — ebben — én vagyok érte felelős: semmiféle tisztátalan irodalompolitikának nem lesz benne helye. A Nyugat semkinek sem és még „harminc évre“^{15/a} sem nyújt védelmet az összehasonlítás veszedelmei ellen.“

Az elvi vitából így lett — elsősorban Osvát konoksága és durvasága miatt — személyes affér, melyet aztán fiatalos heveséssel párbajjal akartak megoldani. A „lovagias affér“ karddal intézték el 1912. január 6-án. Hatvany segédei Bródy Sándor és Mester Sándor voltak, Osvát Ambrus Zoltán és Stankovics Szilárd. Osvát először Móricz Zsigmondot kérte fel segédül, aki vállalta is, de időközben megmondolta a dolgot és visszalépett.

A Nyugat RT felszámolása ezzel megkezdődött. Hatvany gondolt arra, hogy új lapot alapít — barátai is unszolták, különösen Kaffka Margit¹⁶ — azonban a Nyugat körül szerzett kellemetlen tapasztalatai elvették a kedvét az új vállalkozástól. Ady megrendült helyzetén — kötetait nem tudta kiadni évekig és a Nyugatnál élvezett állandó havi járandósága is veszélyben volt — ez kétségkívül sokat segített volna. Hatvany végül is magánemberként oldotta meg Ady problémáját.

* * *

Ady Nyugat-beli helyzete először a duk-duk-affér alkalmával rendült meg. Bár Ady a duk-duk-cikkben nem barátait akarta bántani, csak a nyomába tolokodó hangos és nem mindig tehetséges fiatalokat igyekezett magáról lerázni, az Új Időkben megjelent cikket Ady érdemes barátai is személyes sértésnek vették. Fenyő Miksa szemrehányásai¹⁷ és Hatvany sértődöttsége¹⁸ eléggé bánthatták Adyt, s még Ignótus elnéző levele¹⁹ vagy barátainak hűségnyilatkozatai sem nyugtathatták meg teljesen: a Nyugatban — ha látszatra nem, de valójában igen — igyekeztek az ő egyedüli és kiugró nagyságát lejjebb szorítani, illetve más költőket hozzá „felneveszteni“, s ezt a költőt meg is találták Babits személyében. Babits még szinte ismeretlenül dolgozik fiókjának vagy egy-két jelentéktlenebb lapnak, mikor Ady körül már fölzajdult a magyar irodalmi élet. Babits 1906-ban egyik Kosztolányihoz írott levelében²⁰ utálkozva és lázadóva ír Ady költészetéről. Babitsnak több verse is arra utal, hogy Ady költészetét — legalább is kezdő éveiben — nem tudta tudomásul venni, illetve nagy és művészileg is hiteles költészetnek elismerni. Ady-ellenes érzelmeit fejezi ki a valószínűleg 1906-ban vagy 1907-ben²¹ írt *Festett cél, puszta semmi* című versében, a Fogarason²²

^{15/a} Utalás Ady nyilatkozatára: ... természettudományos alapon se lehetséges, hogy jobb, igazabb magyar lírikus jöhessen harminc-negyven évig nálamnál...“

¹⁶ Hatvany Lajos szóbeli közlése.

¹⁷ Fenyő Miksa levele Ady Endréhez. 1938. november 20. (Ady Lajosné: *Az ismeretlen Ady*. Béta kiadás; 97. lap.)

¹⁸ Hatvany Lajos: *Ady a kortársak közt*. 100—113. lap.

¹⁹ Ignótus levele Adyhoz. 1908. november 26. (Ady Lajosné: *Az ismeretlen Ady*. 99. lap.)

²⁰ Babits Mihály levele Kosztolányi Dezsőhöz. 1906. február 21. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár.

²¹ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Quart. Hung. 3098.

²² Lásd a 21. jegyzetet.

irt *Szonettek* és az *Arany Jánoshoz* című szonettjeiben is. Bizonyára nem véletlen, hogy ez a három vers egymás mellé került kötetében. Könnyű volna azt állítani, hogy Babits valójában nem Ady ellen támadt, hanem az Ady-utánczók ellen; ennek azonban ellentmond Kosztolányihoz írott levele, melyben igen részletesen kommentálja Ady verseit és a Babits-tól annyira szokatlan hangon mond véleményt róluk és magáról Adyról is. Ezenkívül Babits a Nyugat szerkesztőségének felszólítására írt Ady-cikkében²³ az előbb említett levélben elmondottakhoz sok vonatkozásban hasonlót mond Ady költészetéről, de bizonyos tekintetben már elismerően is nyilatkozik Ady verseléséről és bírálatára is jól tömített hangfogót tesz. A cikkből két jellemző részt idézünk:

„S lám: azelőtt dacosan, úri módon, Petőfiesen pongyola volt verselése: most a magyar ütemek szoros zenét adnak, s vége a bizonytalan ringásnak, mely kissé emelyítő volt, a hajók ringásához hasonlatos.”

„Adyt sohasem utánoztam, Adyt személyesen nem ismerem, Adynak irányát nem vallo, mert egyáltalán semmi költői irányt nem vallok, Adyról teljesen elfogulatlanul beszéltem.”

Schöpflin ugyan azt állítja Babits Nyugat-beli kezdőveiről beszélve, hogy Babits mindig csak elismerően nyilatkozott Adyról; ez az állítás inkább Babits emberi magatartására vet rossz fényt és nem Schöpflin memóriájára:

„Sűrűn jelentek meg versei, majd tanulmányai és bírálati és tekintélye egyre nőtt. Nevét a „nyugatosok” között emlegették, része volt azokban a támadásokban, melyek mindenkit érték, aki a Nyugathoz tartozott. Nemcsak az úgynevezett „hivatalos” irodalom felől támadták, hanem szocialista részről is Ady túlbuzgó hívei, akik rivalitást éreztek a két költő között. Ady tényleg érzett is egy kis féltékenységet, de nyilvánosan sohasem mutatta. Babitsnak legbizalmasabb beszélgetéseinkben sem volt más szava Adyról, mint tisztelet és elismerés.”²⁴

Babits Ady-ellenességének egyik legjellemzőbb darabja *Petőfi és Arany című* esszéje. Ady Renaissance-beli tanulmánya²⁵ után a Nyugat rövid idő múlva — mintegy feleletként Adynak *Petőfi nem alkuszik* című tanulmányára — közölte Babits említett esszéjét. Az esszé válaszjellege nyilvánvaló volt és Ady-ellenes célzata nemcsak az élére állított paradoxonokból²⁶ derül ki, de csaknem minden megállapításából kiolvasható, hogy amit Aranyról mond, azt magáról is mondja s amit Petőfiről ír, azt Adyról is írja.²⁷

Osvát nagy tisztelője volt Adynak és benne talán nem volt olyan szándék, hogy Adyt Babits előnyére háttérbe szorítsa. Osvátnak különben is mindegy volt, hogy mit ír Ady, neki csak az volt a fontos, hogy „jól” írja, amit ír. S Adyval ezen a téren meg lehetett elégedve. Babits költői gyakorlata azonban minden esetre jobban belefért Osvát esztétikájába: Babits sem volt kritikátlan a társadalommal szemben, de költészetének hangsúlya inkább a formai megoldáson volt. Egyrészt ez, másrészt pedig az a tény, hogy Ady *Petőfi nem alkuszik* című tanulmánya nyílt szembehelyezkedés volt Ignóus és Osvát esztétikájával, bátorította Babitsot Ady ellen és a Nyugat szerkesztői örömmel fogadták Babits ravasz polemikus esszéjét. Schöpflint is megzavarja a csillogó Babits-írás és csak nagyon óvatosan jegyzi meg, hogy az új Petőfi és Arany jellemzés „a sorok között elrejtett polemikus céltartalmat” tartalmaz.²⁸ A polemikus céltartalmat még nyilvánvalóbb lett akkor, mikor Babits esszéje a Nyugat kiadásában könyvalakban²⁹ is megjelent. Babits ezt az előszót írta hozzá Fogarason:

„E tanulmányok a „Nyugatban” megjelent könyvbírálatok, nagyrészt eléggé jelentéktelen könyvek bírálati. A szerző gondolt arra, hogy átdolgozza, kihagyva belőlük az aktuális vonatkozásokat; utóbb mégis jobbnak látta eredeti alakjukban meghagyni, mert a tolla alá vett, magukban jelentéktelen dolgokat is jellemzőknek tartja mai irodalmi életünkre.

²³ Babits Mihály: *Ady*. Nyugat, 1909. I. k. 565—568. lap.

²⁴ Babits Emlékkönyv. Szerk. Ilyés Gyula. (Schöpflin Aladár: Babits Mihály és a Nyugat.) 228. lap.

²⁵ Ady Endre: *Petőfi nem alkuszik*. Renaissance, 1910. június 10-től augusztus 25-ig (folytatásokban).

²⁶ Pl.: „Arany határtalanul modernebb Petőfinél, Petőfi határtalanul egészségesebb.” Vagy: „Petőfi nyárspolgár a zseni álarcában. Arany zseni a nyárspolgár álarcában.” Ezek a paradoxonok csiszolatlanabban és kevésbé rafináltan benne vannak az említett, Kosztolányihoz írott levélben is.

²⁷ Ady és Babits viszonyának elemzését részletesen lásd Földessy Gyula: *Ady az ember és a költő* (Budapest, 1953. Exodus) című könyvében, Határ-húzások Ady és Babits között című fejezetben.

²⁸ Schöpflin Aladár: *Babits Mihály két kritikája*. Nyugat, 1911. 887. lap.

²⁹ Babits Mihály: *Két kritika*. Budapest, 1911. Nyugat.

A szerző tiltakozik azon vád ellen, mintha Petőfit kisebbiteni akarta volna s azt hiszi, figyelmesebb olvasás után ez senkinek sem fog így feltűnni. Nem volt célja teljes méltatást adni Petőfiről s így történt, hogy pl. az Apostolról, melyet ő is remekműnek tart, nem beszélt. Adyról más helyütt írta meg véleményét.

Még egy szót az ifjú kiritikusokhoz: A tanulmányok, melyek e füzetben vannak, teljesen konzervatív jellegűek s e szempontból minden rosszat el lehet róluk mondani.³⁰

Babits 1910-ben már ismert név volt: az 1908-ban megjelent Holnap-antológia körüli vitában Osvát szerkesztői megjegyzése,³⁰ majd Ignotus cikke³¹ után Babits befutott és ünnepeztetett költője és esszéírója lett a Nyugatnak. Lényegében tehát Babits esszéje vezette be azt a hosszú vitát, mely évtizedeken át a polgári irodalmon belül is folyt, egyrészt Ady védelmében a konzervatív irodalom támadásaival szemben, másrészt Ady ellen a „tisza irodalom” jelszavának jegyében.³²

* * *

A további levelek is közölnek egy-egy érdekes adalékot Ady életművének magyarázatához s ebből a szempontból különösen érdekes a 7. számú levél, melyben Ady két kuruc-versének Tisza-vonatkozásaira utal. Ady Tisza-gyűlöletéről csaknem minden jelentősebb Ady-életrajz bőségesen ír; nekünk nem feladatunk, hogy most részletesen foglalkozzunk ezzel a kérdéssel, mely Adynak és az egész baloldali értelmiségnek központi problémája volt: Tisza volt az úri Magyarország megszemélyesítője és aki Tiszát támadta — ezt Ady tudta legjobban — az egész feudális úri Magyarországot támadta. Ady már nagyváradi újságíró korában élesen bírálta Tisza politikáját, de később is bőségesen ontotta gyűlöletét a „geszti bolondra”. Tisza-ellenes költeményei 1910-től kezdve jelennek meg nagy számmal és ez nem véletlen: az 1910-es általános országgyűlési választásokon Tisza pártja abszolút fölénybe jutott a parlamentben. Ady ettől az időtől kezdve különös érdeklődéssel figyelte a magyar napi politikát. Tisza 1913. június 10-én alakított kormányt és könnyen lehetséges, hogy Adyt — sürgető pénzgondjai mellett — a kormányalakítás híre is ösztönözte arra, hogy több verse között két Tisza-vonatkozású kuruc-versét is elküldje Schöpflinnek.

* * *

A leveleket időrendi sorrendben közöljük. Az általunk megállapított keltezését szögletes zárójelbe tettük és jegyzetben közöljük a megállapítás módját. A levelekre vonatkozó megjegyzéseinket közvetlenül az egyes levelek után közöljük.

Ady Endre levelei Schöpflin Aladárhoz

1

[Párizs,³³ 1908. júl. 22.] lev. lap.³³

Édes jó Schöpflin úr,

köszönöm sok kedvességét. Útjára³⁶ sok örömet és élvezetet kívánok. Közben egy-két nap múlva cikket küldök a V[asárnapi] U[jság]-nak.³⁶ Szeretettel híve Ady Endre.

³⁰ Kemény Simon: *A Holnap*. Nyugat, 1908. október 1. Utána Osváth jegyzete.

³¹ Nyugat, 1909. június 16.

³² A kérdés részletes elemzését lásd Földessy idézett könyvében.

³³ Ady május végén utazott Párizsba s az egész nyarat ott töltötte.

³⁴ A budapesti postahivatal keletbélyegzője.

³⁵ Schöpflin ezen a nyáron utazott Olaszországba (őzv. Schöpflin Aladárné szóbeli közlése).

³⁶ Ady *Francia-e Párizs?* című cikke a Vasárnapi Újság 1908. 38. számában (szept. 20.) jelent meg Diószady aláírással.

Kedves jó Schöpflin úr,

köszönöm megnyugtató levelét. S egyben nyugtázom a nyolcvan frankot is, megjött. Kérem, ha Mikes³ látja, reklamálja tőle az Újságírók Almanachját.⁴ Én még 8 napig maradok e vidéken. Esetleges levelet vagy a V[asárnap]i Ú[újság] húsvéti számát már Párizsba kérem, 92 Rue de Lévis.⁵ Sehogy se vagyok, se jobban, se rosszabbul, sehogy. Szeretettel üdvözlő igaz tisztelője s barátja Ady Endre.

3

[Rheinfelden, 1909. aug. 20.] lev. lap.⁶

Tisztelt, kedves jó barátom,

itt élek most s gyógyulok. Szeretettel gondolok jó barátaimra s a legelsők között Önre. Címem ez a hotel.⁷ Mi újság van Budapesten. Szeretettel híve Ady Endre.

4

[Csorbató, 1910. aug. 12.] lev. lap.⁸

Kedves Aladár,

még itt maradok néhány napot.⁹ Addig írni fogok még s verseket is küldök. Egyébként fázunk itt s én elég szomorú vagyok. Add át kézcsókomat a nagyságos asszonynak. Ölel igaz szerető Adyd.

Utána Reinitz Béla írásával: Üdvözlő Reinitz, akiről találd ki, hogy mikép kerül ide?¹⁰

¹ Olasz határváros a francia-olasz határon.

² San Remo-i képes levelezőlap. Postabélyeg kelte. Ady ezt a levelezőlapot tehát Monte-Carloból Párizs felé utaztában írta.

³ Mikes Lajos.

⁴ A Budapesti Újságírók Egyesületének Almanachja 1909-re. Ebben a kötetben Adynak *Magyar lelkek forradalma* címen jelent meg egy prózai írása. Az Almanachban *A Holnap* — és vele *A duk-duk-affér* — körüli vitának néhány nagyon jellemző megnyilatkozása olvasható; többek között Dutka Akos: *A Holnap* című nyilatkozata; Szabolcska Mihály: *Ma, holnap és holnapután* című méltatlankodása, melyben azt írja, hogy *A Holnap* költészete „arabusul van a magyar ember fülének és lelkének egyaránt, mely nem a nemzet lelkében gyökerezik...”

Szabolcska Mihály hasonló, sőt csaknem azonos szavakkal nyilatkozik Ady költészetéről Schöpflin Aladárhoz írott levelezőlapján is (Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár):

„Kedves jó Uram! Köszönöm szíves sorait, és külön is az Akadémiára vonatkozó üdvözlést. Nagy, sőt nyomasztó megtiszteltetés, de sajnos: se jobb emberré, se jobb poétává nem tesz! A verseket *ahogy akarják*: úgy közölgék. Ha előbb elgogy: hamarabb küldök mást. Rég készülök fel csak azért, hogy Önnel kivesszek magam Adyékrol. Izzéstenen, bolondos és gyökértelen ez a modernkedés! A magyar ember gyomra bizony Isten nem veszi be soha. El is múlik veszedelem nélkül. Köszönti meleg szívvvel és szeretettel régi hívők Szabolcska. Temesvár, 1908. máj. 1.”

Az elítélő nyilatkozatok sorából „kiemelkedik” még Gyulai Pálé és Herczeg Ferencé. A levélben említett Mikes Lajos elismeri Ady nagy tehetségét, de verseit sokhelyütt „izkételennek” és „betegesen túlzóknak” tartja.

Itt jelent meg Schöpflin Aladár *Öregék és fiatalok* című nyilatkozata, melyről a bevezetésben részletesebben beszéltünk.

⁵ Ady 1909. januárjában utazik Párizsba. Közben lerándul Olaszországba, Monte-Carloba, — 92, Rue de Lévis: itt laktak Diósyék s ebben a házban bérelt szobát Ady is.

⁶ Postabélyeg kelte.

⁷ Grand Hotel des Salines. — Ady 1909 nyarán Kolozsvárt kezelte magát, majd Léda sürgetésére augusztus második felében a svájci Rheinfeldenbe utazik, ahol három hetet tölt.

⁸ Postabélyeg kelte.

⁹ Ady június végén utazott a Tátrába. Itt írta *A föltámadás szomorúsága* című versét, egyik legmegrázóbb dokumentumát sokat szenvedett életének. A Nyugat 1910. augusztus 16-i számában jelent meg.

¹⁰ Ady Lajosné: *Az ismeretlen Ady* (Béta kiadás, 133. lap) című könyvében ezt írja Reinitz Bélával kapcsolatban: „...épp ezen az őszön (1909) bántotta meg oly érzékenyen barátját, hogy Reinitz Béla soha az életben vele találkozni többé nem akart s nem is békült ki vele soha”. Böllöni György is így tudja (*Az igazi Ady*. Szikra, 1917. 232. lap). E levelezőlap arra utal, hogy összeveszésük után is találkoztak, ha nem is újult fel barátságuk. Erre utal Révész Bélának (*Ady trilógiája*, Nova, 1935. 45. lap) az Ady—Reinitz afférről szóló beszámolója is: „Reinitz felejtethetetlenül megbántódott és kerülte Adyt. Meg is szűnt közöttük a benső barátság, ami azelőtt összehajította őket, Ady többször megkísérelte a régi szövetséget visszamelengetni, de Reinitz hívós maradt”.

Kedves, jó Aladár,

soha egy pillanatig se csappant irántad bizalmam, hálám, barátságom, sőt ha fokozhatók lehetnének, nőttek és nőnek. Ezt hangsúlyozva, egy picit meg is sértve a gyanúval, megüzennem neked édes Aladár, elsőbrendű ügy nekem a Nyugaténál is. A Nyugat ügye pedig fontos ügy, nagyon helyesen, jól érzed: a szabad, kultúrás, művészi irodalom (talán hagyjuk el már a harci „modern“ jelzőt). Osvát nagyszerű ember, nemes, finom, érdemes, aki hitt, dolgozott, prédikált már előttünk. Osvátot félreállítani, mint egy akármilyen szerkesztőt, nem lehet s Hatvany különb lelkű ember, mintsem ilyenre képes legyen. De vannak bizalmas, komoly „de“-im Osvát ellen: egyik nagy erénye a tehetségek föl kutatása és föl szabadítása hibájává vált a túlzással. Ne érts félre: én nem vagyok türelmetlen arrívé, sohse leszek Kiss József, imádok minden új talentumot. Talán holnap már a napi kenyere sem tudom megszerezni, béna leszek, de nem önmagamért beszélek mégse. Másokért beszélek, amikor azt mondom, hogy már közgazdasági okból is szüneteltetni kell ezt a mániákus s a mi kis közönségünket megbolondító zseni-gyártást. Osvát adott igen, karaktert a Nyugatnak, de Osvát se csalahatatlan s a szempontjai élesek, de kevesek. Nem tudnék nála jobb szerkesztőt, de irodalmi pápának nem vállalom s az ügy, közös szent ügyünk érdekében kötelessége egy csöppet tránzigálni. Ha gögje lesz úrrá, akkor azt öli meg, amire az életét tette föl, és érdemes lesz-e? Véleményem, tanácsom: Osvát hallgasson meg egy-két nagyon fölférő instrukciót a szerkesztésnél s ne rúgdossa Hatvanyt csak azért, mert Hatvany milliomos. Ha a napilapok szájára kerülünk, meghalunk: Magyarországon minden csak utánzás, divat, hamar halandó. Élek egyébként egy haszontalan, még csak nem is szibarita, csak afféle és nagyon üres és bús életet. Terveim nincsenek. A nagyságos asszony kezét és fiadat csókolja, téged nagy szeretettel ölel: *Ady*.

P. s. Nem kaptad-e lapjaimat?

6

[Maria Grün bei Graz, 1913. ápr. 20.] lev. lap.²

Édes, jó Aladár,

nagy vig gyógyulásomban elléháskodtam az időt. De most már igazán megírom az ígért írásokat. Már csak azért is, mert nagyon kell a pénz. Én írok ám levelet is. Te nagyon kedves és elég hosszú levelet írtál. Jólesett, mint mindig. Köszönöm. Én is alig várom, hogy kibeszélhessük jól, istenigazában magunkat. Feleségednek kézcsoók. Ölellek szeretettel *Ady E.*

7

[Maria Grün], 1913. júl. 11.³

Édes, jó Aladárom,

ezek a versek⁴ nagy részükben már hetek óta készen vannak, de akartam melléjük csapni egy novellát és egy cikkekcskét is. Azonban most má, sürgősen és sürgetően rámszállott kedves jómadár-ismerősöm, a pénzgond s a novella és a cikk elmarad nyár derekára. Nagyon szeretném, ha először és hamarosan a két kuruc verset⁵ közölnéd: Tisza-vonatkozásukat⁶ úgyis csak a benfentesek éreznék ki. A versekért utaltass ki azonnal minden lehető pénzt s rögtön és táviratilag küldd *Ady Endre Kroisbach, Mariagrün bei Graz* címre költségesen. Húsrá, hájra jól volnék, de kedvem, hitem,

¹ Postabélyeg kelte.

² Postabélyeg kelte.

³ Schöpflin feljegyzése a levélen: „1913. jún. 11-en jött”.

⁴ Valószínűleg — többek között — a következő versekről van szó: *Késői kuruc énekek I–II.* (kötetben: *Lesz más lakodalmom és Ad az Isten), Egy stájer dombon.* Ez utóbbról az *Ady-Múzeum* II. kötetében a következő olvasható: „1913. május–június. — A Vasárnapi Újságnak volt szánva, de ott a *Ki látott engem?* sajtó alá adásáig nem jelent meg s ekkor *Ady* elkérte Schöpflintől a kötetbe”.

⁵ Valószínűleg a *Késői kuruc énekek I–II.* Mindkettő a Vasárnapi Újság 1913. augusztus 3-i számában jelent meg.

⁶ Tisza június 10-én alakított kormányt; ennek híre még aznap eljuthatott Mariagrünbe. Könnyen lehetséges, hogy *Ady* a levelet 10-én írta, annál is inkább, mivel a már valószínűleg egy-két héttel előbb íródott kuruc versek időszerségét fokozottabban érezte.

akaratom, szóval idegeim még mindig bénák. Két három nap múlva s maximum két-három napra Münchenbe megyek Hatvany premierjére¹ esetleg, de onnan — félek — pár hétre megint Grünbe kell visszajönnöm. Ha nem így lesz vagy közben beszaladnék Pestre, okvetlenül látni akarlak, ami a multkori exkurziómnál — akárhogy vágytam — nem lehetett. Feleségednek szerető kézcsokomat add át s örvendeztes meg egy-két sorral. Életem vegetáló, még sem elég baromi, előkészület vagy tulságosan siető mosás — a test kihülése előtt. Öllek édes Aladárom s kérlek *szó szerint azonnal* s táviratilag küldesd el a versek — a fene egye meg — honoráriumát. Nagyon szeret *Ady Bandit*.

8

Érindszent, [1913² júl. 13.]

Kedves, jó Aladárom,

odahagytam végre Grünt, hol még két hónapig akartak tartani, majdnem szökve inaltam haza. Pesten sok pár órát vártam a szatmári gyorsra s voilá Érindszenten 6 nap óta.

Hogy is számoljak be neked az eredményről. Egy hónappal hamarabb kellett volna jönnöm, az utolsó hónap már többet ártott, mint használt. Sertés-szempontról sikerült a kúra: meghíztam s még mindig jól tudok falni. Kedvem is több van, elszánt-ságom is, látásom is, sőt talán a dolog is fog menni, ha kevés energiámmal okosan gazdálkodom. Mindenesetre, sajnos, valamit mégis Grünben és a kúrában hagytam. Az a posthumus ifjúságot és titáságot, melyet úgy-ahogy az utolsó három évben az alko-hol táplált. Igaz, hogy ezt úgyse lehetett volna katasztrófa nélkül tovább művelni, de az élet mégis csak megvitasztaltabb és könnyebb volt úgy. Mindegy, átadom magam a bölcsességnek s a lemondásnak vagy legalább is szeretném átadni.

Nagyon kellene már veled beszélnem s nem tudom, hogy és mikor. Írj, akárhol vagy, magadról, magatokról, vakációról vagy vakációzó tervedről. Én a nyarat való-színűleg faluzásokkal³ húzom ki, de Pestre is fölmennék egy-két napra, ha téged ott találnálak. Írj, édes Aladárom, add át kézcsokomat feleségednek, öllek szeretettel

Adyd

9

[Csucsá, 1915. máj. 14.]⁴

Drága Aladárom,

itt küldöm, ha tetszik, a Zuboly sirversét,² azaz a mi szeretetünk és emlékezésünk fölírását. Szeretünk s kérünk benneteket: gyertek le Csucsára. Először táviratozzatok, hogy el ne menjünk.

Minden szeretettel *Adyék*

II

MÓRICZ ZSIGMOND ÉS SCHÖPFLIN ALADÁR

Most nem célunk, hogy részletesen foglalkozunk Möricz és Schöpflin kapcsolatával. csupán azokról a dolgokról teszünk említést, melyek e három levéllel valamilyen vonatkozásban vannak.

Dolgozatunk első részében megemlítettük, hogy Schöpflin egyik legnagyobb érdeme: szélesebb olvasóközönséget igyekezett verbuválni a Nyugat íróinak. Möricz munkáit is így népszerűsítette a Vasárnapi Újság hasábjain. Az 1. és a 3. számú levélben Möricz ezeket a kis ismertetéseket köszöni meg.

¹ Hatvany *Die Berühmten* (A híresek) című színdarabját 1913. júniusában vagy júliusában mutatták be Münchenben. Ady nem utazott el a premierre, ellenben június végén hazatért Érindszentre.

² Postabélyeg kelte.

³ Zilahra és Nagyváradra látogat el. Közben gyomorbántalmi súlyosbodnak és augusztusban két hétre szanatóriumba vonul. Szeptemberben tér vissza Érindszentre.

⁴ Postabélyeg kelte.

⁵ Bányai Elemér (1915. ápr. 2-án esett el a kárpáti harcokban). A vers címe: *Zuboly emléktáblájára*. Megjelent a Nyugat 1919. febr. 16. — márc. 1. számában. A vers keletkezési idejét eddig nem tudtuk pontosan.

Amit Adyval kapcsolatban elmondunk, az Móricz Zsigmonddal kapcsolatban is érvényes: Schöpflin volt az első, aki Móricz regényeiről lényeges és sok tekintetben ma is helytálló megállapításokat tett. A 2. számú levélben említett „pompás cikk” a Nyugatban jelent meg 1911-ben. Tanulmánya első részében Móriczot, az embert és az író jellemzi. Móricz írói módszerének szemléletes és találó jellemzése mellett a Móricz-regényeknek az olvasóra tett hatásáról olyan mély átéléssel beszél, hogy érezzük: ezeket a sorokat őszinte élmény íratta vele. Ez az élmény és a nagy mű tisztelete a különben sokszor sűrű és tanáros Schöpflin-mondatokat valósággal átforrósítja:

„Móricz minden regénye heves belső konvulziókból alakult ki s alig bírom elképzelni, hogy valamennyi, de különösen a legerősebb feszültségű *Sárarany* ne jelentene számára egy nagy belső rázkódást. Bizonyos mértékig az olvasóra nézve is elvesztik az olvasmány hatását s élményekké válnak, intenzívebben átéli, lényünket jobban felrázó élménnyé, mint életünk akárhány eseménye. Az írora magára nézve elképzelhetetlen, hogy ne valóságos, pozitív események legyenek. életének legalább oly fontos mozanatai, mint akár egy szerelem, egy gyermek születése vagy halála, vagy akármi más legfontosabb dolog. A regények minden részlete tele van élet-izgalommal, amely ott vibrál a sorok között, fölöttük, alattuk s ez az izgalom átszuggeralódik az olvasóra, szorosan, csaknem egységben kapcsolja össze a könyvvel és az íróval s teljesen eltűnik a dolognak irodalmi olvasmány természetete: az az érzés kél, hogy itt valósággal történik valami, amiben cselekvő részesek vagyunk mi is, az író is. Egy darab forró, vonagló életbe kerültünk bele s nem birunk közömbös, szórakozást kereső szemlélni, páholy-publikum maradni, átugrunk azon a keskeny korlátlan, melyet a könyv betű és papíros mivolta szab meg s beállunk a porondra, az események közé. Szép-e a történet, rokonszenvesek-e a szereplők, láthatók-e a lélektani motívumok — és minden más megszokott kritikai kérdés s kategória érvényét és értelmét veszti. Az író nem behálozni, megvesztegetni akar az írói tehetség mesterfogásaival, hanem birokra kél velünk, lenyűgözi gondolatunkat és visz magával a maga világába.”¹

Tanulmánya második részében a *Sárarany*, *A galamb papné* és *Az Isten háta mögött* című regényeket elemzi. A leglényegesebb, amit itt elmond: Móricz művészetében már egy átalakult paraszt-képet kapunk a nemrég még közkeletű és közérvényű parasztábrázolás helyébe. Ennek az új parasztlátásnak legfontosabb jellemzője az, hogy — amint Schöpflin mondja — Móricz látja és ábrázolja a falu „szociális tagoltságát”. Schöpflin ezt Móricz sajátosságos lelki beállítottságával, illetve atavizmusával magyarázza. Ezt a részt szükségesnek tartjuk idézni, mert Móricz a 2. számú levélben erre vonatkozóan tesz érdekes megjegyzéseket:

„Ő abból az osztályból való, amely még csak egy, legfeljebb két generáció óta rajzott ki a parasztságból, még erős gyökerekkel van hozzánőve. A falu és a falusi kisváros neveltje, még rajta a falusi por: de lelkileg már elszakadt a falutól, életét nem látja a minden lehetséges életke legboldogabbikának és legszebbikének. Egy előretörő, az étellel kemény harcot vívó fajának az ivadéka, aki már atavisztikusan is az idegeiben hordja és a maga tapasztalatán is megismerte a falusi szegényember életének keservességét, nélkülözéseit, folyton a szűkkörü lehetőségek korlátaiba ütköző küzködését, testet elgyötrő, lelket tompító verejtékezését. Ő tehát a lelkében más képét hozta a falunak, mint a birtokos urak, papok és más urak fiai s ezek az emlékek fanyarabb ízű, kevésbé idillikus hangulatot vegyítenek gyermek- s ifjúkori visszaemlékezéseibe. Szereti a falut, szenvedélyesen érdeklődik iránta, jobban, pontosabban, több oldalúan ismeri, mint legtöbb elődje az irodalomban, de nem vágyik vissza bele s úgy tudja nézni, minden idealizálás nélkül, amilyen a valóságban. Látja — mennyire látja! — a szépségeit, a nagyszerű, érdekes vonásait (olyan nagyméretű paraszt-alakot, mint Türi Dani, sohasem látott egyetlen magyar író sem), de látja bűnét, csúnyaságait és kicsinyességeit is, amelyek a verejtéssel trágyázott, szegénységgel, tudatlansággal, tehetetlenséggel vert falusi földből zsendültek ki.”²

Móricz megjegyzéseienek megvolt a maguk hatása: Schöpflin következő nagy tanulmányában³ szinte szó szerint felhasználja Móricz levelének vonatkozó részét. Schöpflin ezt írja ebben a tanulmányában:

„A magyar intelligencia különösen van a paraszttal: a valóságban nem törődik, rendszerint rossz viszonyban van vele, nem érti, ha lehet, elnyomja, mindenesetre elhanyagolja, az irodalomban aztán idealizálja, megdicsőíti s ebben az idealizálásban valami hazafias

¹ Schöpflin Aladár: *Magyar írók. — Irodalmi arcképek és tollrajzok.* Budapest, 1917. Nyugat. 78. lap.

² I. m. 82—83. lap.

³ *Az új magyar irodalom. — Ady Endre és Móricz Zsigmond.* Huszadik Század, 1912. 26. kötet, 624—644. lap. Megjelent a *Magyar írók* című Schöpflin-kötetben is.

dolgot lát. Móricz azonban másképp bánik vele: cseppet sem idealizálja, összes hibáival, bűneivel mutatja be, de érti, átérzi és törődik vele, megértő szemmel kíséri el élete legkisebb zúgába, az idősebb, jobb és kultúrában különb testvér haragjával korbácsolja bűneiben s a testvér együttérző szeretetével öleli magához szenvedéseiben. Ez általában a magyar társadalom minden rétegéhez való viszonya: mindenütt családtagnak érzi magát köztük s érzi a családtagok közösségérzetét. de érzi azt a jogát is, hogy megmondja nyíltan, brutálisan a maga véleményét¹

Móricz Zsigmond levelei Schöpflin Aladárhoz

1

Budapest, 1911. nov. 18.

Kedves Barátom,

fogadd igaz, meleg köszönetemet azokért, amiket regényeimről s rólam a Vas[árnap]i Újs[ág] mai számában mondtál.² Újra, meg újra meggyőzől róla, hogy úgy mint te, kevés ember ismeri témáim világát s még kevesebb szeret engem hozzá³ illően.

Szeretettel köszöntelek s várunk, igaz barátod

Móricz Zsigmond

2

Budapest, 1911. dec. 4.

Kedves jó Barátom,

nagyon, nagyon meleg érzéssel olvastam el pompás cikkedet.¹ Igazán nem tudok ma sem okosabbat mondani rá, mint amit a multkor: nem igen van ma senki, aki írásaimat úgy ismerné belőlről, a kohóból, mint te. Hogy azonban életprincipiumaimat nem ismered egészen s így bizonyos szempont az egész rovására túlságosan hangsúlyos lett előtted, bennem: ennek nem te vagy az oka, hanem én. Az atavizmusaimat nem ismerhetted, mert eddig bizonyos fokú gögből és dachból ezen a téren óvakodtam kimutatni az igazi szennyeseimet. Csupán a Judith és Eszterben engedtem, — s a Hét krajcárban is némileg a tartózkodásból. Az én vérszerinti őseim között ott vannak a Kapásjobbágyoktól a zászlósurakig minden áthidaló társadalmi rétegből valakik. Nekem ezért ebben az országban senki sem imponál és semmi rang és osztály, mert én ennek az országnak a népét úgy tekintem, mint atyafi, vérrokonokat. Azért is érzek júst rá, hogy a Károlyiaktól az utolsó parasztig mindenkivel gorombáskodhassak: mert az embernek szabad a véreit, önmagát szidni.

¹ I. m. 116. lap. A mi kiemelésünk.

² Az 1911. nov. 19-i számban, az Irodalom és Művészet című rovatban Móricz Zsigmond új regényei címmel, a szerző megjelölése nélkül. A Vasárnap Újság Budapesten már szombaton forgalomba került, ezért lehetséges, hogy Móricz a 10-i számban olvasottakra már 13-án reflektálhatott. Ugyanígy a 3. számú levélnél is.

Részletek a cikkből:

„A galamb papné... általános érdeklődést keltve felfogásának eredetiségével és azzal a szuggesztív erővel, amely azokat az embereket és dolgokat, amelyekből a regény összetevődik, olyanoknak tünteti fel, mintha az író maga élte volna őket át és egyttal az olvasóra nézve is valóságos élménnyé teszi... Megvilágosodik benne a falusi intelligens ember egész eseménytelen, jelentéktelen apróságokból álló, ezeket az apróságokat életbe vágó fontosságúra dagasztó, a külső események hiányát befele forduló emésztődélisékkel pótoló élete, a falusi élet elparlagiasító hatása, a pap és népe közötti egészen sajátosságos,

... a regény (Az Isten háta mögött) egész cselekménye negyvennyolc izgalommal tele órában pereg le. Mint minden munkájában, Móricz ebben is inkább belső eseményeket ad, a történet csak eszköz neki arra, hogy megmutassa, mi forr és vívódik azoknak az embereknek lelkében, akikről szó van... Móricz nem látja idealizáló rousseau-i szemüvegén keresztül sem a falut, sem a kisvárost, inkább sivárságai, kiéltenségei számára van nyitva szeme. Lehet, hogy túl sötétnek is látja; ez nála világfelfogás dolga, de mindenesetre megvan az az ereje, hogy olvasás közben magával tud vinni, meg tud nyerni a maga látásmódja számára, szinte rákényszerít, hégy az ő szemével lássuk a dolgokat. Ez az, amit művészi igazságnak nevezünk, bizonyos ellenétben a tárgyi igazsággal. Ebben nyilvánul legpregnansabban az a vehemens, szinte mohó energia, amely Móricz Zsigmond írói egyéniségének legjellemzőbb vonása s amellyel kiválik minden ma élő írónk közül, mint aki nagystílú dolgokra van hivatva“.

³ Valószínűleg tollhiba hozzám helyett.

⁴ Schöpflin Aladár: Móricz Zsigmond. Nyugat, 1911. II. kötet, 873—881. lap; meglejtent a Magyar írók című Schöpflin-kötetben is.

Ezt azonban nem azért írom, hogy Te valamiképpen félreérts: hanem azért, mert azok után, amiket rólam megírtál, olyan közelimnek érzek, hogy nyíltan és leplezetlenül beszélhetek magamról veled még efféle árnyalatokról is, amelyekről eddig nem igen tettem, egy-két fel nem tűnő eset kivételével még célzást sem.

Szívből köszönöm Neked bölcs és szeretettel teli cikkedet, amely az első cikk munkáimról! Az *első!* Az egyes! A jeles!

Ölel szerető és hálás igaz barátod *Móricz Zsigmond*

3

[Budapest, 1912. ápr. 13.]¹

Kedves Barátom,

fogadd igaz meleg köszönetemet mai soraidért² a Magyarok (istene) nevében. Hogy szögölöm én le neked sok régi nagy figyelmedet! Szép mesterség a kritikuse. irigylem. Ó az egyetlen keresztyn e máj világban: csak rá kötelező a Krisztus második parancsa.

Hogy vagytok s mint? Nekünk semmi bajunk, csak fene rossz a tollam s a tintám fenéig kiszáradt.

Szeretettel ölel igaz barátod s feleséged Ónagyságának kézcsókot küld

Móricz Zsigmond

Megjegyzés. A közzétett leveleket az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára *örzi* és özv. Schöpflin Aladárné szíves engedélyével közöljük őket.

Ezúton is köszönetet mondunk özv. Schöpflin Aladárnénak és Hatvany Lajosnak szíves felvilágosításaiért.

KARDOS PÁL:

TÓTH ÁRPÁD NÉGY ISMERETLEN VERSE

Tóth Árpád költeményeinek máig legteljesebb kiadását Szabó Lőrinc rendezte sajtó alá. Közzétett minden Tóth Árpád-verset, amelyhez „hat évvel a költő halála után“ hozzá tudott jutni. Csak „Az új Isten“ maradt ki és a sok tréfás, sebtiben írt vers, amelyet Tóth Árpád maga sem tekinthetett műalkotásnak, amelyekkel debreceni újságíró-éveiben inkább csak hírlapírói munkát végzett. Szabó Lőrinc a kötet végére illesztett jegyzeteiben említi is ezeket a kihagyásokat, de csak a „verskrokik“ elhagyását okolja meg. Majd hozzáteszi: „Akadhat még valami újabb kis hagyatékrész és régi újságokban, folyóiratokban, ... régi évfolyamokban esetleg találhat a szerencsés véletlen keze egyes, főképp ifjúkori darabokat.“ (Tóth Árpád Összes Versei. Bevezette s a hátrahagyott költeményekkel és töredékekkel együtt sajtó alá rendezte Szabó Lőrinc. Negyedik kiadás. Az Athenaeum kiadása, é. n. 276. lap.)

Nem véletlenül, hanem Tóth Árpád debreceni hírlapírói pályáját kutatva *bukkantam* a költő négy ismeretlen, vagy legalább is feledésbe merült versére. Valóban ifjúkori darabok ezek, de mindegyikük több a szárnypróbálgatásnál, s művészi értékben legalább is elérik azt a hét verset, amelyeket az említett kiadás „Ifjúkori költemények“ címmel közöl. (193—202. lap.)

A négy most megtalált költemény közül a három első 1907. nyarán jelent meg a *Debreczen* c. napilapban. Tóth Árpád ekkor még nem volt hivatásos hírlapíró. Föl-

¹ Postabélyeg kelte.

² A Vasárnapi Újság 1912. ápr. 14-ki számában, az Irodalom és Művészet című rovatban *Magyarok* címmel, a szerző megjelölése nélkül. Schöpflin ebben a cikkében Móricz *Magyarok* című novelláskötetét ismerteti. Innen a levél a szójátéka.

* A szerzőknek a Nyugat történetére vonatkozó fejtegetései nem egy esetben egyoldalú magyarázatot adnak. E kérdések vitára adnak alkalmat.

Szerkesztő.